

DR. BERCZKI SÁNDOR
Szeged

Hegedűs András élete, munkássága, pedagógiai gondolatai

A szegedi Belvárosi temetőben levő sírján a fejfát egy nyitott könyvet mintázó oszlop helyettesíti, rajta a felírással: „Hegedűs András főiskolai tanár, 1923—1975.” Valóban, a már 15 éve meghalt Hegedűs András élete, sorsa, hivatása szorosan kapcsolódott össze a könyvvel, az irodalommal. Munkája, egyénisége is olyan volt, mint a nyitott könyv. Szaktudománya, hivatása is az irodalommal kötelezte el, s ugyanakkor az irodalmat, a könyvet tette eszközzé a nevelés, az emberi személyiség formálására. Önmaga személyiségének formálásában is döntő szerepet tulajdonított az irodalomnak, a könyveknek. Életének minden jelentős fordulópontját valamilyen irodalmi alkotással kötötte össze. Már kora gyermekkorára így emlékszik vissza 1973-ban megjelent tanulmányában, az „Így váltam pedagógussá — s tanárként tanítványnyá”: „A játszótér izgalmát kiszorította belőlem az olvasás gyönyöre. Ha este lámpát gyújtottam, s a tompa fényben a könyv fölé hajoltam, egyszerre színe, csillogása, tágassága, üdítő változatossága lett gyermekéletemnek. Első nagy tanítóm érezte meg velem a könyvnek, a lélek kenyerének ünnepi ízét.” De élete későbbj során is irodalmi alkotásokhoz köti a fontos változásokat: Móra Ferenc Szeptemberi emléke idéződik fel benne, amikor édesanyja tudta nélkül szökik el falujából a sajjögömöri polgári iskola igazgatójához, hogy szegénysége ellenére vegye fel a tanulók közé, s ugyancsak ezzel a művel mutatkozik be mint kezdő, friss diplomás tanár a szarvasi tanítóképző intézet első évfolyamos hallgatói előtt: „... az a gondolat foglalkoztatott: miről beszéljek úgy, hogy az nekem is élmény legyen, a katedra első napos munkásának, és élmény legyen, tanítványaimnak is, akiknek a többsége a békési falvakból sereglett össze a pedagógussá válás szép szándékával.” Nemzeti öntudatra ébredésében nagy szerepe volt Petőfi A Tisza című versének. Társadalmi tudatosulása a rimaszombati gimnáziumban Darvas József Egy parasztcsalád története című művének köszönhető. A debreceni egyetemistának Tamási Áron Ábel-trilógiája jelent nagy olvasmányélményt, s szívébe vési a gondolatot: „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.” S ezt a gondolatot mindjárt pedagógiai tartalommal tölti is meg: „Debreceni egyetemi éveim idején ennek a gondolatnak a konkrét értelme ragadott meg, tanári tevékenységem kezdete óta mindmáig pedagógiai ereje, értéke foglalkoztat: az iskola csak akkor iskola, ha egy sajátos értelemben tanár és diák számára otthon is.” Ez a megállapítás rendkívül jellemző Hegedűs András egész életére, tanári tevékenységére: minden irodalmi élményét, tudását azonnal felhasználja tanítványai nevelésében, a tanári személyiség formálásában.

Életútja küzdelmes és változatos. 1923-ban született a csehszlovákiai Beretkén. Egyéves, amikor édesapja Amerikába vándorol. Az elemi iskola után a sajjögömöri polgári, majd a rimaszombati gimnázium következett. 1946-ban a csehszlovákiai ál-

lapotok kényszerítik arra, hogy átszökjön a határon Magyarországra. Debrecenben lesz magyar—történelem szakos egyetemi hallgató, s 1950-ben itt szerzi meg középiskolai tanári diplomáját. 1950-ben Szarvason lesz tanítóképző intézeti tanár, majd 1953-ban igazgató. 1954-ben felesége betegsége miatt Kőszegre kéri áthelyezését, és itt lesz 1954-től 1958-ig tanítóképző intézeti igazgató, 1958-ban Győrben dolgozik, mint tanítóképző intézeti vezető tanár. 1959—1961-ig félállású tudományos kutató a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézetében. 1964-ben meghal felesége, 1965-ben újra nősül. 1965-ben Bajára nevezik ki a tanítóképző intézet igazgatójának. 1968. augusztus 1-jétől lesz a Szegedi Tanárképző Főiskola magyar irodalomtörténeti tanszékének főiskolai tanára. 1969-ben pedig a főiskola igazgatója. 1975. február 15-én halt meg.

A pedagógusképző intézetek vezetői pozíciójának ellátása mellett korán megkezdí tudományos munkásságát is. Egyik tanítványa 1977-ben állítja össze publikációinak jegyzékét, amelyben mintegy 200 mű szerepel. Az elsőt 1955-ben írja meg. Említsünk meg ezekből néhányat a megjelenés sorrendjében. 1957: Arany János a katedrán; 1961: Győr irodalmi öröksége; 1962: Gárdonyi Géza, a néptanító; 1963: Pedagógussorsok a félfeudális Magyarországon; 1965: Robot és szolgálat; 1968: A neveléstörténeti szemlélet értéke és jelentősége a gyakorlati pedagógiai munkában; 1968: Gyermekek- és ifjúsági irodalom; 1969: Kemény Gábor, a pedagógiai gondolkodó; 1969: A nemzetnevelés irodalomszemlélete; 1970: Korszerűség és nevelés a tanárképzésben; 1971: Legkedvesebb íróim; 1971: Juhász Gyula nézetei a pedagógiai, az irodalmi nevelés és a közoktatáspolitikai alapvető kérdéseiről; 1972: Petőfi az iskolában; 1973: Így váltam pedagógussá — s tanárként tanítvánná; 1976 (már halála után): Magyar írók pedagógiai nézetei; 1980: Hiszek az emberben.

Tudományos munkásságában fokozatosan rajzolódik ki a főtéma: a magyar írók pedagógiai gondolatainak feldolgozása. Gondos elemzéssel tárja fel Móricz Zsigmond, Arany János, Vajda Péter, Gárdonyi Géza, Kaffka Margit, Tolnai Lajos, Darvas József, Móra Ferenc, Juhász Gyula neveléssel összefüggő gondolatait. Jelentős szervezői tevékenysége is. Győre megszervezi a falujáró kultúracsoporthoz, Baján a Tanítók Nyári Akadémiáját, az Olvasó népert mozgalom központjává tette a Szegedi Tanárképző Főiskolát, 1971-ben — többedmagával — létrehozza a Kincskereső című folyóiratot, 1973-ban fő szervezője a 100 éves fennállását ünneplő Szegedi Tanárképző Főiskola rendezvényeinek, s az ő javaslatára veszi fel a szegedi főiskola 1973-ban Juhász Gyula nevét.

Rátermet, alkotó szellemű vezető volt. Nem tudom, korábbi munkahelyein milyen volt vezetési stílusa. A szegedi főiskolára kerülése — az intézet sajátos jellegénél és méreteinél fogva — a tanítóképző intézetek vezetése után bonyolultabb feladat elé állította. Nagyvonalú, nagy koncepciójú vezetőnek bizonyult. Tanérvnyitó és tanévzáró, valamint ünnepi beszédei élményt jelentettek hallgatói számára, s az ókori rétorokra emlékeztetően az elmondott gondolatok, kifejezett érzelmek mögött ott volt a szónok benső meggyőződése, hiteles személyisége.

Vezetői magatartását, meggyőződését akkor fogalmazta meg, amikor a Szegedi Tanárképző Főiskola igazgatója lett. „Mit adhatok én ahhoz a munkához?” — kérdezi. S így válaszol: „Hozzáadhatom először is az emberértékelő törekvésemet. A hitemet, hogy értékek élnek azokban, akik itt tanítanak és azokban is, akik itt tanulnak. Aztán hozzáadhatom az igényességre való törekvésemet. Először is az önmagammal szembeni igényességemet, s aztán azoknak a munkájával szembeni igényességet, akik rámbizáltak. Aztán hozzáadhatom az ügyel azonosulni igyekvő törekvésemet. Lenni kell bennem annyi emberségnek és olyan erős pedagógiai lelkületnek, hogy minden értéket, szép eredményt, sikert, amit ez a pedagógustestület létrehoz, úgy

tudjam becsülni, mint a magamét. Nőttetni szeretném magamban a mások eredményei felett örülni tudó képességet. Hozzáadhatom a lelkiismeretességre való törekvésemet. A lelkiismeretesség arra inspirál, hogy éljek benne a főiskola életében, legyenek személyes élményeim és tapasztalataim; a lelkiismeretesség arra sarkall, hogy ítéleteimet, elhatározásaimat sokoldalú tájékozódás előzze meg, hogy döntéseimmel a jó ügyet szolgáljam!”

Már említettem, hogy Hegedűs András számára milyen meghatározó tényező volt az irodalom. Ő erről így vall: „A pedagógusképzés súlyos szépsége még szak tudományomon, a magyar irodalmon belül is meghatározta érdeklődésemet, kutatásom irányát. Három területre nyitotta rá a szememet: a nagy magyar írók tanítói, tanári tevékenységére; az irodalom pedagógusábrázolásának vizsgálatára; nagy íróink pedagógiai nézeteinek rendszerezésére.” E témák tanulmányozása közben „többször szoltam így önmagamhoz: mennyit kell még gazdagodnom, tanulnom, hogy azt hihessem magamról: tanárnak születtem!” „Igen, Arany Jánosnak, Gárdonyi Géának, Móra Ferencnek, Juhász Gyulának, Kaffka Margitnak, Babits Mihálynak, Németh Lászlónak köszönhetem, hogy tanárként lettem igazi tanítvány. Tanár, aki az önmagával szembeni elégedetlenség kínjától, lázától nem töltheti nyugton a napjait. Tanár, aki szüntelenül eszményt keres.”

Ha Hegedűs András életfilozófiáját, meggyőződését, cselekedeteinek motívumait egyetlen mondatba kellene összefoglalni, akkor azt lehetne mondani, hogy hitt az irodalom nevelő, emberformáló hatásában és szerepében. Minden általa elemzett író életművében legfőbb értéként a humanizmust emelte ki. Az írók pedagógiai gondolatainak vizsgálatában egy jól átgondolt logikai menetet követett: a pedagógiai kérdések iránti érdeklődés okai, erkölcsi elvek tartalma, humanista felfogásának megnyilvánulásai, a gyermek helye és szerepe az irodalmi ábrázolásban, a gyermekszerepet megfogalmazása, az iskola bírálata, oktatási-nevelési elvek és módszerek leírása, a tanárok ábrázolása, a tanárok társadalmi helyzetének bemutatása.

Az irodalom nevelőszerepének hatékonysága miatt foglalkozik Hegedűs András a gyermek- és ifjúsági irodalom kérdéseivel is. Felismeri, hogy az irodalom, a könyvek adta személyiségformáló hatások nagyon jelentősek a gyermekek fejlődésében. Sok tanulmányt ír erről a kérdésről, s megírja a tanítóképző intézetek számára a Gyermek- és ifjúsági irodalom című jegyzetét is. Életének egyik fő alkotása a Kincskereső megszervezése is ebből a motivációból fakad. 1964-ben külön tanulmányt is szentel a gyermek- és ifjúsági irodalom tanításának. Ebben többek között megállapítja: „Tanítványainkat magasabb rendű emberré, tanítóvá formáló és az egyes ifjúsági művek sokrétű gazdagságának feltárását elősegítő, az alkotások elemzését tágabb horizontba helyező írói életpálya bemutatására kell törekednünk.” Különösen kiemeli az írók emberszeretetének nevelő hatását. „Hiszek az emberben” — Móráról fiataloknak című művében is ezt húzza alá: „Móra érdeklődését a sokfelé irányultság jellemezte. S ebben a sokféleségben egység volt: sajátos, Móra Ferenc-i egység. Ennek az egységnek egyik forrása íróink emberszeretete. A tudomány tényei, problémái emberi jelentőséget, fontosságot hordozva épültek be műveibe. Hűsége a szegény parasztsághoz, a kicsik, a kismizettek, a fűszál-emberek mellé állította. Humanizmusát a haladásba vetett hite fűtötte, vallotta, hogy az emberiség vonatának a világság végállomására kell megérkeznie. Ez a mély emberség ragyogott minden témájában, ez fogott össze minden mozaikot, ez adott ékességet az egyszerűnek és fontoságot annak, ami első látásra jelentéktelennek tűnt.” Az irodalom pedagógiai szerepét és értékét 1959-ben így fogalmazza meg: „A magyar irodalom nekünk, tanítóknak és tanároknak azért is olyan drága kincsünk, mert legnagyobb íróink alkotásai- ban vissza-visszatérően ott szerepel az iskola, a pedagógus és a gyermek alakja. Nagy

művészeink írásaiban a pedagógusok ábrázolása nem esetleges motívum, érdekes kuriózum csupán, hanem a teljes társadalomábrázolás igényéből következő szükségesség.”

Nagyon fontos mozzanatnak tekintette az író gyermekábrázolását. Mórával kapcsolatban jegyzi meg: „Mindent elítélt és megvetett, ami szorongást, lelki kint és elmekinzást jelentett a gyermeknek, s mindig felcsillant a szeme, ha azt látta, hogy az iskolai munka eredményeként nőni kezd a gyermekben az értelem okossága és a szív nemessége.”

Természetes, hogy Hegedűs András, aki tanári diplomájának megszerzése után a magyar pedagógusképző intézetek élén állt, sokat foglalkozott a tanító- és a tanárképzés elméleti kérdéseivel is. Mint a magyar irodalomtanszékek intézeti, majd főiskolai tanszékvezető tanára ebben a tekintetben is felhasználta az irodalom tantervi anyagában rejlő lehetőségeket hallgatói személyiségének formálására. Tanítási módszerével, egyéniségének szuggesztív erejével tette vonzóvá szaktudományát. Mint igazgató, majd főigazgató vezetési felfogásába, stílusába is beépítette az irodalom nyújtotta humán szemléletét. Több tanulmányában foglalkozik a tanító- és a tanárképzés pedagógiai problémáival is. Említsünk meg ezek közül néhányat. 1956: A magyar irodalmi szakkör munkája a közszegi tanítóképzőben; 1958: A pedagógiai és lélektani műveltség biztosításáért; 1964: A gyermek- és ifjúsági irodalom tanításának néhány kérdése; 1967: A tudományos diákkörök helye és szerepe a tanítóképzésben; 1970: Korszerűség és nevelés a tanárképzésben; 1969: Tanárképzés — emberképzés; 1971: A pedagógusok továbbképzésének korszerűsítése; 1973: Az általános iskolai tanárképzés mai problémái és holnapi gondjai; 1973: A tanárképzés tartalmi korszerűsítése; 1973: Az alkotó pedagógusjelöltek dicsérete.

Az e témakörbe tartozó tanulmányaiban mindenekelőtt a korszerűen művelt tanító és tanár kérdéseivel foglalkozott. A műveltséget meghatározónak tekintette a tanári hivatás betöltéséhez. 1970-ben megjelent Tanárképzés — emberképzés című tanulmányában írja: „Mindig időszerű probléma, ma meg különösképpen az: mit tanítsunk, hogyan és milyen szemlélettel tanítsunk. Foglalkoztat az oktatásban a tudományos ismeret, a pedagógiai kulturáltság és a világnézeti elkötelezettség harmóniája... Az összefüggések, a logikai rend szépségét láttatni s vele a tudás megszerzésének nyugtalanító feszültségét a hallgatókban felkelteni — erre csak nagy tudású tanárok képesek. Azt érezze a nagy tudással, gazdag tudományos ismerettel nevelt tanárjelölt, hogy az általános iskolai katedra nem tehetségghamvasztó hely, hanem tudományos ismeretet igénylő munkahely... A tudományos ismeret nem muzeális értékű ismeret, nem agygyötrő és agyterhelő tudásanyag. Nem lehet eléggé hangsúlyozni: a korszerű tudományos ismeret a formáló erejű, mára, mai feladatainkra nevelő ismeret. Aztán a szakismeret, a szaktudás — a tanárképzésben — nem lehet csak begyűjtött, főlhalmozott, regisztrált ismeret, párosulnia kell az alkalmazás képességével, szenedélyével. Volt idő a magyar tanárképzés történetében, amikor a szakismeret és a pedagógiai műveltség különváltan élt. A tudatos hivatásra nevelésnek, a pedagógiai, pszichológiai kulturáltságnak, a tanítás és nevelés elsődrendű, komoly és életbevágó gyakorlati módszereinek az elhanyagolása, mellékesként, teherként kezelése nem eredményezhet jó tanárképzést. A pedagógiai műveltséggel átszármasztott tudományos ismeret nevelő erejű ismeret!” Tanári eszményképét így fogalmazza meg: „Eszményem az alkotó tanár, aki újra teremti előadásait, óráit, akinek a tanítását az emberformáló ihletettség inspirálja, s aki éppen ezért harcban áll a kényelmességgel, beszűküléssel, gépiességgel, aki viszolyog a monoton tényközléstől, az imamormoló szürkeséggel eldarált óráktól, aki tudatában van annak, hogy a sztereotíp oktatás sivár lelkeket teremt.” Ugyancsak a tanárképzés tartalmi és módszertani kér-

déseivel foglalkozik az 1970-ben megjelent Korszerűség és nevelés a tanárképzésben című tanulmányában is. Megállapítja: „Vannak az általános műveltségnek olyan részei, területei, amelyek elsajátításával válhat csak valaki általában a nevelés szakemberévé. Akkor, amikor a tanárképzésben az általános műveltségről beszélünk, nem különböző szakok egymás mellé tanulására, hanem a különböző szakok világnézeti velejének kiszívására gondolunk.” Majd ezt írja: „Minden korszerűsítési törekvés legfőbb tárgya a tanár. A tanár a maga tudásával, szemléletével, a pedagógusképzés felelősségétől áthatott habitusával teheti igazán korszerűvé a tanárképzést.”

Az 1973-ban megjelent A tanárképzés tartalmi korszerűsítésének néhány kérdése című tanulmányában is leírja: „Akkor értelmezzük korszerűen nevelési célkitűzésünket, ha ma feltétlenül nevelési feladataink közé iktatjuk nagy nyomatékkal az egészben való látásra nevelést, azaz az áttekintőképeség fejlesztését, a valóságra nevelést és az aktivitásra nevelést.” Leszögezi: „A tanárképzés tartalmi korszerűsítésének egyik legsúlyosabb problémája a tanárjelöltek, illetve a pedagógusok általános és szakmai műveltségének a meghatározása.”

Az állandó művelődésre int 1973-ban megjelent tanulmányában A tehetség dicsérete címmel. Ezeket írja: „De — éppen az értékek láttán — azt kell mondanom: az igazi tehetség kötelez is, felelősségre is kényszerít. Önmagunkkal szembeni felelőségünkre figyelmeztet. Harcba, amelyben győz az elégedetlenség az öntelt elégedettség felett, a műveltségszerzés gyötrelme a kócos nagyképűség fölényeskedése felett, a fegyelmezettség a laza nagyvonalúság felett, az újrakeresés a kényelmes önismétlés felett, a magasra tekintés, a méltó példa tisztelete a naiv önimádat felett. Azok, akik a magyar iskolák belső életének alakulását figyelik, tudják, hogy nagy erővel munkálkodunk azon, hogy az iskola műhely, alkotó iskola legyen.”

Fájdalmasan hamar szakadt meg ez az alkotó szellemben gondolkodó életút. Kár, hogy nem volt alkalma a megkezdett és értékes alkotásokat létrehozó munkásságot teljesebbé tenni. Pedig még gazdag élményanyag, pedagógiai tapasztalat, tudományos célkitűzés várt volna feldolgozásra, közkinccsé tételre.

Kedves Előfizetők!

Tisztelettel értesítjük, hogy a Módszertani Közlemények előfizetési díja 1990-től az általános áremelések miatt számonként 10 Ft-tal, azaz 50 Ft-tal emelkedik. Így folyóiratunk éves előfizetési díja: 150 Ft.

Kiadványunk továbbra is az oktató-nevelő munka mindennapi munkájához kíván hathatós segítséget nyújtani a legfrissebb kutatási és gyakorlati eredmények közzétételével.

Bizunk abban, hogy változatlanul olvasója és előfizetője marad a 30 éves folyóiratunknak.

*A Módszertani Közlemények
Szerkesztősége és Kiadóhivatala*